

הלכות פסח העב־תעג

שעא

ואף על פי שבקדוש של שאר ימים טובים ושבתות יותר טוב לקדש על הפת מלקדש על שאר משקים אף על פי שהוא חמור מדינה כמו שנתבאר בס"י ער"ב¹ מכל מקום בליל פסח אי אפשר לקדש על הפת שהרי חייב בארבע כוסות² והראשון הוא כוס של קידוש:

כמ וכל זה במי רבש וכיוצא בו משאר משקין החשובים שהרי הם באותו העיר במקום יין אבל שאר משקין הגרועין³ כגון מי תפוחים (שקורין עפ"ל טראנק) ומי זנגביל שקורין (אינגב"ר וואש"ר) ומי שורש שקורין (לאקרו"ץ) אע"פ שרוב שתיית הבינונים באותה העיר היא ממשקים הללו מכל מקום כיון שאינן משקין חשובין הרי הן כמו מיס⁴ שאף שרוב שתיית העיר הוא מים אין נוטלין אותן לכוס של ברכה⁵ כמו שנתבאר בסימן קפ"ב⁶:

ל אפילו עני המתפרנס מן הצדקה⁷ ואין לו מעות לקנות יין לארבע כוסות שלא נתנו לו הנבאים⁸ חייב ללאת או למכור כסותו או להשכיר את עצמו בשביל יין לדי' כוסות⁹ או שאר משקים במקום שהם חמור מדינה.

ואם אין לו אלא מעט מעות ואם יקנה בהן יין לדי' כוסות לא יהיה לו נר בכיתו הרי נר ביתו קודם לדי' כוסות מפני שלום ביתו¹⁰ ויעשה הסדר על הפת כמו שנתבאר בס"י תפ"ג¹¹.

(ועיין שם¹² דין מי שיש לו מעט יין ואינו מספיק לו לדי' כוסות לשני הלילות אך יעשה):

לא מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים¹³ בליל פסח¹⁴ קודם עשיית הסדר כדי שיראו שינוי וישאלו¹⁵ מה נשתנה הלילה הוזה מכל הלילות¹⁶ ואף על פי שעל שאלה זו אין לנו מה להשיב להם מכל מקום על ידי שיראו שינוי זה ויתעוררו לשאול עליו ויתעוררו גם כן לשאול על שינויים אחרים¹⁷ הדיינו שאוכלין מצה ומרור ויושבין בהסיבה וישיבו להם עבדים היונו וכו':

תעג דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני וכו' נ"ג סעיפים:

א מוזג כוס ראשון ואומר עליו קידוש היום¹⁸ ואם אפשר טוב שלא ימוזג הבעל הבית

רכא סעיף יא.
רכב מור סי' תנ"ג בסופו בשם רב האי גאון.
רכג שו"ת רש"י סי' כ"ג. סי"ז סי' קנ"ב סק"א. וראה גם לעיל שם סי' (קוואם או בארשע).
רכד סי"ז שם.
רכה ראה רש"י סק"א. א ר"ה חמור מדינה. רא"ש פ"א סי' יג. שו"ע סי"ב.
רכו סעיף ג.
רכז תשנה צט"ג. ב. שו"ע סי"ג. ולענין סעודת שבת ראה לעיל סי' רנ"ב סי"ג.
רכח רש"י שם ר"ה ואפילו מ"א סקט"ו.
רכט הרשב"ם שם. שו"ע שם (ימכור את מלבושו או ילאת). וראה מ"מ וציונים. הע"ב תשנ"ג ע' 67. תשנ"ג ע' 42. תשנ"ג ע' 37.
רל ח"א סק"ה. וראה גם לעיל סי' רנ"ב סי' רנ"ו ק"א סק"א.

סימן תעג
א תשנה דף ק"ד, ע"א. מור ושו"ע סי"א.

רלא סעי' א"ג.
רלב סעי' ג.
רלג כרמי יתורה בברייתא קט, תע"א. מור ושו"ע סי"א.
רלד רמב"ם פ"ז הל"ג. ברייתא שם: בערב פסח. וראה הג"ש ע"ם לקטני ענינים ומנהגים ובאורים ע' תשפ"ה.
רלה רמב"ם שם. סוד ושו"ע שם. וראה ברייתא שם (כדי שלא ישנו וישאלו). לקטני סי' תקכ"ט סי"ג. הל' ת"ח סי"א סי"ז (שבלאי הכי יש מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים בימים טובים). מ"מ וציונים.
רלו רמב"ם שם.
רלז תוס' קט"ו ב ר"ה כ"ד. פרי"ז שם סי' תעג סי"ז מר"ה רש"ם. וראה גם לקטני סי' תעג סי"ה.

בעצמו אלא אחר ימוגז לו שיהא לו כמשרתו כלומר דרך חירות ושררות זכר לציאת מצרים²:

ב לאחר גמר הקידוש³ קודם שישתה הכוס מברך שהחיינו ואם שכח לברך קודם השתיה יברך אח"כ מיד כשנוכר ואפילו נזכר למחר ביום יברך⁴ ואפילו באמצע השוק⁵ ואם נזכר לאחר שקידש היום יום טוב שני של גלויות הרי הוא נפטר בשהחיינו שיברך על הכוס⁶ לאחר הקידוש ואם שכח לברך שהחיינו בקידוש ליל שני אפילו אם בירך כבר בליל ראשון חייב לברך אימתי שנוכר ככל שבעת ימי החג⁷ דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גלויות⁸:

ג אם שכח לקדש בלילה יש לו תשלומין למחר⁹ כמו בקידוש של שבת¹⁰ דהיינו שלמחר ביום יברך בורא פרי הגפן ואח"כ יברך ברכת הקידוש אשר נחר בנו כו' אבל מי ששכח לומר ההגדה אין לו תשלומין¹¹ ביום¹² שנאמר¹³ בעבור זה וגו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך¹⁴ לשם הובא דהיינו בלילה הראשון¹⁵ אבל מכאן ואילך אכילת מצה היא רשות¹⁶:

ד אין ליטול הידים קודם קידוש¹⁷ אלא אם כן אין ידיו נקיות¹⁸.

ואף הנהגים בכל ימים טובים ושבתות ליטול הידים למעודה קודם קידוש לפי שסוברין שהקידוש אינו חשוב הפסק בין נטילת ידים למעודה הואיל והוא מצרכי המעודה כמו שנבאר בסמ"ק רע"א¹⁹ מכל מקום בליל פסח שפמסקין הרבה אחר הקידוש²⁰ באמירת ההגדה ובתוך כך מטיח רתנו משמירת ידיו לפיכך אף אם יטול ידיו קודם הקידוש אין נטילה זו שוה כלום ויצטרך לחזור וליטול ידיו למעודה אחר ההגדה²¹.

ואף שנטילה זו מועלת שלא יצטרך לחזור וליטול ידיו אחר הקידוש קודם אכילת ירקות שמטבל אותם במשקה²² כמו שיתבאר²³ וכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים בלא ברכה כמו שנתבאר בס' קנה"ה²⁴ מכל מקום יותר טוב שיטול ידיו אחר הקידוש קודם הטיבול שאם יטול קודם הקידוש יש להוש שמה יטעון מקצת ההמון ויכרוז על נטילה זו לפי שידמה בעיניהם נטילה זו שוה לשאר נטילות שנטולין קודם הקידוש בכל ימים טובים ושבתות שמברכין עליהם על נטילת ידים²⁵:

יג שמות יג, ת.
יד מכילתא פרישת כא פרישה יג רמב"ם פ"ו היא. מ"א שם. ח"י שם.
טו רמב"ם שם. מ"א שם. וראה אוצר הלכות לפי תעג מ"ז ע"ט.
טז סוכה כז, א. מ"א שם. וראה גם לקמן סי' תעה ס"ב.
יז שו"ת הרא"ש כלל די סי' ה. פור. דמ"א מ"א.
יח מהר"ל סדר ההגדה אות א. דמ"א שם (נטול מעט). וראה לעיל סי' צב ס"ג. ה"י חלק סי' י"ב.
יט ס"ג. ושי"ג.
כ מדרוכי (ל, ב). פ"ז סק"א.
כא ט"ז שם.
כב ראה רש"ל בנהגת הנפש ובשולחן סי' פת. דנכא במ"ז שם ובמ"א סוף סק"ג.
כג סעף ד.
כד ראה גם לקמן סי' פ"ב.
כה ט"ז שם.

ב רמ"א ס"א (דרך חירות). לבוש ס"א (כמשרתו). רדכי משה סי' תפ"א אות א כ"ס נור"י ברונא. ח"י סק"ח ברע"ת הש"ע. ובסדרו לא הזכיר רבנו ענין זה. וראה שער הבולל פמ"ח אות יג. לקו"פ טעמים ונתינים להש"ע ר"ה קדש (שנמנהג בית הרב שאין מוקדקין בה).
ג מור הש"ע ס"א.
ד ערו"ב דף מ, ע"ב. סוכה זב, ב. פ"א סק"א.
ה ר"ב נחמן שם ושם. וראה גם לקמן סי' תרגס ס"ה. נבאר בישרה ארזון של פסח תשי"ג כס"ח ואילך (תורת מנחם התועהויות הל"ו ע"ב 324 ואילך)
ו ח"י סק"א.
ז מ"א שם.
ח ראה לקמן סי' תצ ס"ב.
ט עולת שבת סי' תפ"ח ח"י סק"א.
י כדלעיל סי' קע"א כמ"ז.
יא מ"א סי' תפ"ח סק"א. ח"י סק"א.
יב ראה פ"ח סי' תע"ו ס"א.

הלכות פסח תעג

שעג

ה אם חל בשבת נוהגין לומר ויכולו¹⁰ קודם הקידוש¹¹ כדי להוציא את בנו ואת בני ברת¹² שלא היו בבית הכנסת ולא שמעו כשאמרו הציבור ויכולו אחר התפלה¹³.

(ועיין בס' ער"ה¹⁴ שמותר לומר ההגדה לאור הנר):

ז אם חל במוצאי שבת צריך לומר הברלה לאחר הקידוש ואם יש לו נר¹⁵ יברך עליו¹⁶ קודם ההברלה לאחר הקידוש ואחר ההברלה יברך שהחיינו נמצא סדר הברכות יקנה¹⁷.

(ואם שינה הסדר שהקדים המאוחר ואחר המוקדם יצא ולא יחזור ויברך חוץ מאם הקדים הקידוש לברכת היין שצריך לחזור ולברך ברכת הקידוש¹⁸ לפי שעשה כדברי בית שמאי כנגד דברי בית הלל¹⁹ וכל העושה כדברי בית שמאי לא יצא ידי חובתו²⁰) (עיין סימן רח"צ²¹).

אבל אין מברכין על הכשמים בכל מוצאי שבת לוי"מ²² לפי שמה שמברכין על הכשמים בכל מוצאי שבת הוא כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת ליציאת הנפש²³ השבת מהמת נשמה היתירה שניטלה ממנו²⁴ וכיו"מ אין צריך לבשמים שהעונג יו"מ ושמתו משיב את הנפש²⁵:

ז אם שכח להבדיל ולא נזכר עד לאחר שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה עד לאחר גאל ישראל²⁶ ולא ישתה הכוס מיד אלא יאמר עליו ברכת הנר וההברלה ואח"כ ישנתו ואע"פ שאין עושים שתי מצות על כוס אחד²⁷ כמו שנתבאר בסימן רע"א²⁸ מכל מקום כן או אי אפשר בענין אחר שאם יבדיל על הכוס באמצע ההגדה יצטרך לברך בורא פרי הגפן על כוס ההוא לפי מנהג מדינות אלו שברכת כוס הראשון אינה פוסרת מלבדך על הכוס השני כמו שיתבאר בס' תע"ד²⁹ וא"כ יהא נראה כמוסף על מנין הכוסות שתקנו חכמים³⁰.

(והוא הדין אם נזכר קודם אמירת ההגדה מיד לאחר ששתה כוס ראשון של קידוש קודם שאכל הירקות של מיבול לא ימוג מיד כוס שני להבדיל עליו שלא יהא מוסף על הבסות ומוטב למעום הירקות קודם ההברלה ולומר כל ההגדה עד לאחר גאל ישראל ואחר כך יאמר ברכת הנר וההברלה וישתה הכוס).

לד ראה לעיל סי' רנא סכ"ג. תהלה ליה שם סק"ז.
הוספות לנגות פתים אורח סי' רנא ס"א.
לח ראה משנה קוד, א.
לו ראה גמרא שם. ברכות יא, א. עירובין ג, ב.
לז מ"א סק"ג.
לח משמעות הגמרא קב, ב.
לט אולי תיבה זו מיותרת.
מ ברעילי סי' רנא ס"א. וראה לקמן סי' תנא סף ס"א.
מא ראה תוס' קב, ב ד"ה רב אבה. דא"ש פ"י סי' ט.
אור ירוק ח"ב סי' צב. וראה לקול' חל"א ע' 191 ואילך. שלחן המלך ח"ב ע' צ"א.
מב אדחות חיים הל' תפלות המעדים סי' יב. שו"ע סי' א.
מג רב הונא קב, ב.
מד סעוף יב.
מה סעוף ב.
מו ח"י סק"ה. וראה גידול תורה (ג), כא ע' תקנא.

נו מור וש"ע סי' א. ונתחילין יום השישי (לעיל סי' רנא ס"ט). וכו"ה בסדרור.
כז לבוש סי' א.
כח תוס' קג, א ד"ה וזכירו. דא"ש פ"י סי' נז. וכו"ה לעיל שם.
כט כדלעיל סי' רסח ס"ב.
ל סעוף י.
לא ראה לעיל סי' רנא ס"א (שאין צריך לחזר אחריו).
לב ראה ספר המנהגים – הבר"ד ע' 39: מנגד בית הרב שאין מקדימין הנרות ואין מאחרים השלכות שלהם, וכן אין מבישים בצפרנים, ורק בעת ברכת בורא מאורי האש נוסחלל בנרות כמו שהם כל אחד בפ"ע.
לג י"ן, קדוש, נר, הברלה, וכן רבא קג, א. מור וש"ע סי' א. וכו"ה בסדרור. וראה גם לעיל סי' רנא ס"א (על הפת). סי' רנא ס"א (יקד"ה). לקמן סי' תע"ג ס"ט (שאין זה השיב הפסק). סי' תנא ס"א (על המצות). סי' תקנא (בר"ה).

ואם לא נזכר עד תוך הסעודה צריך להפסיק באמצע אכילתו מיד שנוכר ולהכביל על הכוס ולא יברך עליו בורא פרי הגפן אלא אם כן שבשעה שבידך בורא פרי הגפן על כוס השני היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה¹⁰¹ עיין ס' רצ"ט¹⁰² וקע"ד¹⁰³.

(והוא הדין אם נזכר מיד לאחר ששתה כוס השני צריך למווג מיד כוס שלישי ויבדיל עליו ולא יברך עליו¹⁰⁴ אלא אם כן שבשעה שבידך על כוס השני היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה¹⁰⁵).

ואם לא נזכר (עד לאחר גמר הסעודה היינו לאחר שאכל אפיקומן לא יבדיל על הכוס קודם ברכת המזון שלא יהא כמוסוף על הכוסות שחכמים תקנו שני כוסות אחר הסעודה והוא ישתה שלשה (משא"כ באמצע שלא תקנו כלום אין כאן הוספה¹⁰⁶) אלא ימתין עד לאחר ברכת המזון שאז יאמר ברכת הנר וההכבילה וישתה הכוס של ברכת המזון ואם לא נזכר) עד לאחר ששתה כוס של ברכת המזון ימתין עד לאחר גמר ההלל וההגדה ואז יבדיל על כוס הרביעי¹⁰⁷.

(ואם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס רביעי יבדיל על כוס חמישי¹⁰⁸ כיון שאי אפשר בענין אחר):

ח אף שנהגין לעמוד בשעת הבדלה בכל מוצאי שבתות לכבוד המלך שאנו מליון אותו¹⁰⁹ מכל מקום בהבדלה שבמוצאי שבת ליו"ט הואיל ואומרים אותה בתוך הקדוש אומרים אותה מיושב כמו הקדוש¹¹⁰ עיין ס' רע"א¹¹¹:

ט בהבדלה שבמוצאי שבת ליום טוב צריך לחתום המבדיל בין קודש לקדוש¹¹² ולפי שצריך לומר מעין חתימה סמוך לחתימה¹¹³ לפיכך הוסיפו לומר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת¹¹⁴ נמצא נוסח הבדלה מעיקר הדין הוא המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים¹¹⁵ בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לקודש.

ואין צריך לומר בין יום השביעי לששת ימי המעשה שהרי בהבדלה שבכל מוצאי שבת ויום טוב אין אומרים בין יום השביעי לששת ימי המעשה אלא כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה¹¹⁶ כמו שנתבאר בס' רצ"ו¹¹⁷ ובמוצאי שבת ליום טוב שהותמין בין קודש לקודש וקבעו לומר בין קדושת שבת וכו' סמוך לחתימה שוב אין צריך לומר בין יום השביעי כו'¹¹⁸.

ובדורות האחרונים¹¹⁹ נהגו לומר בין יום השביעי כו' בין קדושת שבת לקדושת יו"ט

מז וי"א סק"ב (אם לא היה דעתו). וראה לקמן ס"ב

(והיה דעתו לשתת עוד). לעיל ס' קער ס"ה (בתם

אני נקרא נגדך).

מח סוף ד.

מט סוף ה.

נ ראה גם לעיל ס' תעב ס"ו.

נא עיין ס' רצט ס"ב. לעיל שם ס"ד.

נב ראה לקמן ס"ב.

נג מ"א סוף סק"ב.

נד ראה לקמן ס' תפא ס"א.

נה כולעיל ס' רצו ספ"ו.

נו חז"י סק"ה, בשם מנהג משה ס' תריח. ונהנה הב"ד

לקדש מעומר הן בשבת וי"ט והן בפסח (ספר

המנהגים – חב"ד ע' 39).

נז סוף ע"ב.

נח ושהנה גמרא חזו"ן דף כו, ע"ב. פסחים קד, א.

נ"ב ס' הל' שבת פמ"ט הכ"ב. טור.

נט שמואל פסחים שם. וכולעיל ס' נ"ג ס' רש"י.

ס גמרא שם אליבא דשמואל.

סא גמרא קד, ב.

סב גמרא קד, א. רש"י חולין דף ר"ה סדר. וראה גם

לקמן ס' תפא ס"א.

סג לא נזכר מנהג שם. וראה גם לקמן ס' תפא ס"ב

שנצט"ל לשם.

סד ר"ן (כא, א) ד"ה בין.

סה ראה ר"ן שם: עכשיו נהגו לאמרו.

הלכות פסח תעג

שעה

הבדלת ואת יום השביעי מושטת ימי המעשה קדשת הברדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך¹⁰ בדרך אתה ה' המכדיל כו' והמעם הוא¹¹ לפי שאמרו הכמיוס¹² בהבדלות שבכל מוצאי שבת ויו"ט וממוצאי שבת ליו"ט הפוחת לא יפחות משלש הברדלות דהיינו בין קודש לחול אחת בין אור לחושך שתיים בין ישראל לעמים שלש חוץ מן בין יום השביעי כו' או בין קדושת שבת כו' שהן אינן ממנן השלש הברדלות שאין אומרים אותם אלא כדי שיהיה מעין ההתימה סמוך להתימה וזי שרועה להוסיף בהבדלות יכול להוסיף עד שבעה¹³ כנגד שבעה רקיעוים¹⁴ ולפיכך במוצאי שבת ליו"ט מחמת חובת היום¹⁵ נהגו להוסיף בהבדלות כדי לומר פעם אחת שבעה הברדלות דהיינו שלש שבכל מוצאי שבת ויום טוב רביעית בין יום השביעי כו'¹⁶ דכיון שאינו סמוך להתימה הוא עולה מן המנן המישיית בין קדושת שבת כו' ואת יום השביעי מושטת ימי המעשה דהיינו מחולו של מועד קדשת והכל הברדלה אחת שהשבת מובדל מיום טוב ומחולו של מועד¹⁷ הברדלת וקדשת כו' הן שתי הברדלות בין כהנים ללויים בין ליום לישראל ושתי הברדלות אלו הן מעין חתימה שהיא בין קודש לקדוש¹⁸:

י אחר כוס ראשון לא יברך ברכה אחרונה¹⁹ אפילו שתה רביעית ויותר בין שהוא יין בין שהוא שאר משקין שהם חמר מדינה²⁰ לפי שהכוס של קידוש הוא מצרכי הסעודה²¹ והרי הוא כדברים הבאים מחמת הסעודה שאינם צריכים ברכה לאחריהם לפי שהם מפלים לסעודה ונפטרים בכרכת המזון שלאחר הסעודה²² כמו שנתבאר בס' קע"ז²³ וקע"ז²⁴ ועוד שהוא נפטר בברכה אחרונה שיברך אחר כוס רביעי²⁵ ואף על פי ששתה²⁶ הרבה בינתים אין בכך כלום (שהרי כל זמן שלא נתעכל במעוץ יכול לברך עליו ברכה אחרונה כמו שנתבאר בס' קפ"ד²⁷ וכל זמן שהאצטמומא פתוחה לאכול אינו מתעכל כמו שנתבאר שם):

יא אם רוצה לשתות כמה כוסות²⁸ בין מיד לאחר הקידוש בין באמצע ההגדה²⁹ קודם שהתחיל ברכת אשר נאלנו כו'³⁰ הרשות בידו³¹ מעוקר הדין ואף על פי כן ראוי להזהר שלא לשתות יין³² ולא שום משקה המשכר³³ קודם שסיים ההגדה ושתה כוס שני אם לא לצורך הרבה שלא ישחבר וימנע מקריאת ההגדה.

אבל לאחר ששתה כוס שני יכול לשתות יין הן רב הן מעט אפילו קודם הסעודה

עו ראה גם לעיל סי' קעד ס"ה. סי' ערב ס"ג.
עז טור סי' רנעב. וז"א סי' רנז סק"א.
עח ראה דא"ש פ"י סי' כד.
עט סעף ה.
פ סעף א.
פא רמב"ן במלחמות (כד, ב). ד"ן שם ה"ה הא, ס"ז.
פב ס"ב. וז"א סי' קעד פק"ד. וראה הע"ב רלו ע' ג.
רלו ע' ג.
פב בקונטרס השלח הגיה: ששודה.
פג סעף ג.
פד משנה ק"ז, ב. מור וש"ע ס"ג.
פו תוס' ק"ז, ב ד"ה רב אשי. וז"ה (כד, א). פרי"ז ס"ג.
פז תוס' שם. פ"ה שם.
פח מושנה ק"ז, ב. מור וש"ע שם.
פח כלבו ס"ג. ג. שו"ע שם.
פט ח"י סק"א, ממשמנות השו"ע שם.

סו תוס' ק"ז, א ד"ה בעי. רא"ש פ"י סי' יא. מור. לבוש ס"א.
סז תוס' רא"ש שם, בשם ד"ת בספר הישר תשובות סי' פח אות ד.
סח רבי אשע"א ק"ז, סע"ב.
סט רבי אשע"א שם.
ע ראה תוס' ק"ז, א ד"ה ותר, מננות למ, א.
עא לבוש שם. ובתוס' שם: חובת היום. וברא"ש שם: מענין יו"ט.
עב תוס' שם.
עג תוס' שם. וראה מורש"א שם. מ"ז ענינים.
עד תוס' שם. רא"ש שם. לבוש מנה ס"א.
עה רב שירי"א ורב האי גאון הובא במור סי' תע"ה. רבנו יונה מנה מור פסח. רא"ש פ"י סי' כד, ובהל' פסח בקה"ה (קל"ה, ב), ובתשובה כלל ד"ד אות ה. מור וש"ע ס"ב.

שעו

הלכות פסח תעג

ואע"פ שנתבאר בס' תע"א* שאסור לשתות יין מעט בערב פסח מפני כשהוא שותה ממנו מעט הוא סוער את הלב ולא יאכל בלילה מצה לתיאבון מכל מקום עכשיו ששותה ב' כוסות של קידוש ושל ההגדה אפילו כששותה עוד מעט הרי זה נקרא הרבה עם שני כוסות הללו וגורר את תאות המאכל** מה שאין כן כששותה מעט בערב פסח אין אותו המעט מצטרף עם שני כוסות הללו להיות נקרא הרבה כיון שיש שהות הרבה בנתיים**:

יב וכל זה כשהוא בענין שאין צריך לברך בורא פרי הגפן על מה שרוצה לשתות** כגון כששעה שצריך על כוס הראשון או השני היה דעתו לשתות עוד יין** אחר כך בתוך הסעודה או קודם הסעודה אבל אם לא היה דעתו לשתות עוד יין ואחר כך נמלך לשתות עוד (קודם הסעודה)** כיון שהוא צריך לברך עליו בורא פרי הגפן** בדרך שהוא מברך על כל ד' כוסות** לפי מנהג מדינות אלו** הרי זה נראה כמסוף על מנין הכוסות:

יג ומכל מקום מותר לשתות שאר משקין אף שהוא בענין שצריך לברך עליהם שאינו נראה כמסוף על הכוסות שהרי ה' כוסות הן של יין** ובמקומות ששאר משקין הם חמר מדינה (אע"פ שהוא שותה ד' כוסות של יין אף על פי כן) אסור לו לשתות עוד כי אם המשקה שאינו חמר מדינה אם הוא בענין שצריך לברך על מה שרוצה לשתות עוד**:

יד אחר ששתו כוס ראשון צריך כל אחד ואחד** לאכול מעט** ויקות במיבול** והיינו שימבולנו בחומץ או במי מלח** או בשאר מיני מיבולים** ואם אין לו ימבולנו בחרוסת** ולמה תקנו חכמים דבר זה כדי להחמיה את התינוקות שיראו שינוי שאוכלין ויקות במיבול שאין דרך לאכלם קודם הסעודה ככל ימות השנה וישאלו על שינוי זה** שאמירת ההגדה מצותה לאומרה דרך תשובה על שאלות ששאלוהו** שנאמר** כי ישאלך בנך וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו וגו':

צ טעיה ב.

צא חוזר (לו, רע"ד), ביח וש"ז סי' תנא סק"ב.

צב ב"ח ופ"י שם, וראה גם לעיל סי' רמז קו"א סק"ג.

צג מור בשם ראב"יה סי' תקה, ומהר"ם בתשב"ץ סי'

צג, ח"י סק"י.

צד ראה לעיל סי' (בנמוס): היה דעתו שלא לשתות

עוד יין, וראה מי"מ וצנינים. אוצר ההלכות סי"ג ס"ק

לא"ב.

צה חסדמונות הדי"א סק"ב, וראה לעיל סי'.

צו משום שהוא נמלך, וראה גם לעיל סי' תנב ספ"ג.

לקנן סי' תנפ ס"ה.

צז מור ברע"א ראב"יה ומהר"ם.

צח כדלקמן סי' תעד ס"ב.

צט ח"י סק"א.

ק ראה גם לקנן סי' תנפ ס"ה, וראה מי"מ וצנינים.

קא רמב"ם פ"ה ה"ב.

קב פחות מביית, רא"ש פ"ה סי' כה, מור וש"ע סי'.

כדלקמן ספ"ו ופ"ה.

קג חסדמונות קיד, מוע"א, ורמב"ם שם, מור וש"ע שם.

קד תוס' קיד, א ד"ה מנבל, ש"ע סי' רמ"א ס"ד.

וכ"ה בסידור (בני מלח או חומץ), ושם: וימבול ...

ויברך, כלומר שקודם ימבול ויקח אח"כ יברך (לקטו

מעמים ומנתנים להנש"פ ד"ה וימבול, וראה גם לקנן סי'

תעד ס"ב).

קה ראה רשב"ם שם ד"ה מנבל, רא"ש שם, פ"ח סי'.

ד"ה וי"ש ומנבלו.

קו פ"ח שם, וראה לקטו מעמים ומנתנים להנש"פ ד"ה

בני מלח (שמדייק מלשון הסידור שרק בני מלח או

בחומץ) אבל לא בחרוסת.

קי רש"י ורשב"ם שם ד"ה עד שמנוע, וראה לקנן סי'

תנפ ס"ב.

קיב ראה גם לעיל סי' תנב סל"א, לקנן סי' ט"ג, לק"ש

ח"ב ע' 43, לקטו מעמים ומנתנים להנש"פ ד"ה

מצוה עלינו, מי"מ וצנינים, וראה לקנן ספ"ב (שמ"ע לספר

גם אם לא שאלוהו), אוצר ההלכות סי' ברני אבילות

הכרפס ס"ק ה, סי' דיני מה נשתה, סי' ה.

קיג רבי"ם ג, ביכא.

הלכות פסח תעג

שעז

מזו וכיון שאכילה זו אינה אלא להתמיה את התינוקות^{קכ} לפיכך אין צריך כוית^{קכא} כשאר אכילות שבתורה שאינה נקראת אכילה בפתות מכות^{קכב} אלא אפילו במשהו די להתמיה התינוקות^{קכג} (ואף מי שיושב יחידי ואין לפניו תינוקות שישאלו אותו^{קכד} אף על פי בן חייב במיבול זה^{קכה} שלא חלקו חכמים):

מזו ונהגון לחזור אחר ירק הנקרא כרפס (איפ"ך בל"א) לפי שהוא נטריקון ס' פרך כלומר ס' רבוא עברו עבודת פרך^{קכז} ואם אין לו כרפס יקה ירק אחר מאיזה מין ירק שירצה^{קכח} ובלבד שלא יהיה מהירקות שיוצאין בו ידי חובת מרור שאם יאכל עכשיו מהן אין יהזור ויברך בתוך הסעודה אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור כיון שכבר אכל ממנו קודם לכן^{קכט}:

יז וצריך שיהיה הירק ממיני ירקות שברכתן היא בורא פרי הארמה כשאוכלן חיים^{קל} כדי שיפטר מלבדך בורא פרי הארמה על המרור^{קלא} שיאכל בתוך הסעודה ואע"פ שמפסיק בינתיים בהגדה אין בכך כלום^{קלב} ממעט שיתבאר בס' תע"ד^{קלג} ולפיכך לא יברך בורא נפשות רבות אחר ירק זה^{קלד} אפילו אכל ממנו כוית^{קלז} כדי שלא יצטרך לברך בורא פרי הארמה על המרור^{קלה} ואחר המרור גם כן אין צריך לברך בורא נפשות רבות אפילו אכל מהירק כוית דכיון שהמרור נפטר בברכת בורא פרי הארמה שעל הירקות לכן גם הירקות נפטרים בברכה אחרונה של המרור הדיינו בברכת המון שהמרור הוא כא בתוך הסעודה והוא מפל לסעודה ונפטר בברכת המון^{קלז} כמו שאר פירות הבאים בתוך הסעודה שאין צריך לברך לאחריו שהם נפטרים בברכת המון^{קלח} ואם אירע שבירך בורא נפשות רבות אחר הירקות צריך לברך בורא פרי הארמה על המרור^{קלט} וכן אם אין לו אלא ירקות שברכתן היא שהכל כשהם חיים צריך לברך בורא פרי הארמה על המרור^{קכט}.

יח חולקים על כל זה^{קל} ואומרים שכיון שמפסיקין הרבה בין אכילת הירקות לאכילת המרור בהגדה והלא לפיכך אין המרור נפטר בבורא פרי הארמה שעל הירקות ומה שאין צריך לברך בורא פרי הארמה על המרור הוא משום שהמרור הוא מצרכי

קט מהיר"ל שם. מ"א שם. וראה יג"ל תורה (ג) ה' ע' צב. ח' ע' צ.

קכ רש"י והשב"ש קדו, כ ד"ה פשוט. ובסודי כתב: וכיון להוציא גם המרור בברכה זו. וראה לקמן ס' תע"ד ס"ח, לכוין להוציא גם המרור שבכבוד. וש"נ.

קכא רא"ש פ"א ס' טו. והבא בפ"א סק"ה.

קכב סע"ף א.

קכג שו"ת הרשב"א ח"א ס' עב. רא"ש הל' פסח

בקצרה (קלה, ג) ברעת רשב"ם. טור ושורש ס"ו.

קכד רשב"א שם. דרכי משה ס"ק יד. מ"א סק"ה. ח"י

סק"פ.

קכה השב"א שם. ב"י ד"ה ומ"ש ול"ה.

קכו טור ברעת הרשב"ם, לפירוש הב"ח ד"ה ול"ה

מברך. ט"ו סק"ה.

קכז כדלעיל ס' קעו ס"ב.

קכח ראה ב"ח שם.

קכט ראה מ"א סק"ד.

קל תוס' קטו, א ד"ה ורדה. הובא במור כאן וכס' תע"ה

כשם ר"י. פרי"ש ט"ו תע"ה ס"ב ד"ה הגה. וראה ח"י

צמח צדק (ג, א).

קכ רשב"א בתשובה (המיוחסות להרמב"ן ס' רב). הגהות מייטוניות פ"ח אות ה. לבוש ס"ו.

קכא רשב"א שם. הגהות מייטוניות שם. רא"ש שם. טור וש"ע פ"א. וראה לקמן פ"ח שלא יאכל כוית. וז"ל בסודי: נטל פתות מכות כרפס. ושיעור כוית לענין זה

— ראה לקמן ס' תפ"ו סוף ס"א.

קכב ראה ברכות מג. ב. פסחים לב, ב. ועוד. רא"ש שם.

הגהות מייטוניות שם.

קכג הגהות מייטוניות שם. לבוש שם.

קכד חושבנות הבריתא (קטו), א.

קכו ראה לקמן ס' תפ"ו ס"ב שברכות אינה כשאר

ברכות הנתנין.

קכז מהיר"ל הל' סודי הנהגה. לבוש ס"ו. מ"א סק"ד.

קכח ראה נגמרא קטו, א. מ"א שם. ומנהג הב"ד לקח

בצל (או תפוח אדמה) כרפס (ספר המנהגים —

הב"ד ע' 39. אוצר מנהגי הב"ד ליל הסדר ע' קלנד).

וראה שלחן המלך ח"ב ע' צב.

קכח רב חסדא בגמרא שם. עולת שבת סק"ב. וראה

לקמן ס' תע"ה סעי' בביכר.

הלכות פסח תעג

שעה

הסעודה שחייב הוא לאכול מרור אחר המצה ^{א27} מיד והרי הם כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה שאינם צריכים ברכה לפניהם שהם מפלים לפת ונפטרים כברכת המוציא כמו שנתבאר בס"ק ^{א28} וכיון שהמרור אינו נפטר בכרכת בורא פרי האדמה שעל הירקות חייב הוא לבדך בורא נפשות רבות אחר הירקות ^{א29} אם אבל כוית:

יח ולענין הלכה יש לחוש לב' הסברות ולכן לא יאכל מהירקות כוית שלם שלא יצטרך לבדך אחריו בורא נפשות רבות ^{א30} לפי סברא האחרונה ואם אירע שאכל כוית לא יבדך בורא נפשות רבות ^{א31} שלא יבדך לבטלה ^{א32} לפי סברא הראשונה ואם אירע שבידך בורא נפשות רבות וכן אם אין לו אלא ירקות שברכתן שהכל כשהן חיים אף על פי כן לא יבדך בורא פרי האדמה על המרור ^{א33} שלא יבדך לבטלה לפי סברא הב':

יט קודם שגמבל הירק בחומץ או במי מלח וכיוצא בהם צריך ליטול ידיו ^{א34} בלא ברכה ^{א35} כמו שנתבאר בס"ק ^{א36} קנ"ה ^{א37} שכל דבר שמיובלו במשקה צריך נטילה בלא ברכה ^{א38}.

(וענין פס' ש"א ^{א39} שאם הל פסח בשבת יכול לעשות המי מלח בשבת ^{א40} ובלבד שלא יעשה אלא מעט ^{א41} מועיר מה שצריך לטיבול זה בלבד ^{א42} ולפי שקשה הרבה לצמצם כל כך לכן יעשה המי מלח מערב שבת ^{א43} ואם שכח יעשה בשבת מעט ^{א44} מועיר):

ב אחר שאכל הירקות וביאו ^{א45} לפני מי שאומר ההגדה ^{א46} ג' מצות ^{א47} של מצוה ^{א48} כדי לומר עליהם ההגדה ^{א49} שנאמר ^{א50} לחם עוני ודרשו חכמים ^{א51} לחם שעונין עליו רברים הרבה דהיינו אמירת ההגדה ^{א52} ועוד נאמר ^{א53} והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וגו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך ^{א54} לפיכך צריך שיהא גם המרור לפניו ^{א55} בשעת אמירת ההגדה ^{א56} ועוד שצריך לומר עליו מרור זה כו' ^{א57}.

הרא"ש בתשובה כלל דר"ה. וראה לקמן סכ"ה המנהג בפועל.
קמט כדלקמן סכ"ה.
קנ מור ושניע ס"ה. וראה ב"י ד"ה ונביאין שוהו לישפת הדתם קמט. א ד"ה מה. ורא"ש פ"י ס"ו. ל. וראה לעיל ס"י תנח ס"ב שצריך לדמות שלימות. וראה שם ס"י שהמצה האמצעית צריכה לדוות יותר גדולה.
קנא ראה לקמן סל"ו.
קנב תוס' קיד, א ד"ה הביאו (הב'). הגהת סמ"ק ס"י קמד אות ג. מור.
קנג דברים מז, ג.
קנד פסחים לו, א. קמ, מוע"ב. תוס' שם. סמ"ק שם. מור. וראה ב"ח ד"ה ומש' ומחור. וראה גם לקמן סל"ו.
קנה רש"י לו, א ד"ה שענין.
קנו שמות יג, ה.
קנז מבילתא בא פ"ו ד"ה והגדת. רמב"ם פ"ו ה"א. וראה גם לעיל ס"ג. ס"י. תנח ס"י. וראה אוצר ההלכות פ"ו. עברים הינו סמ"ק א.
קנח תוס' קיד, א. תוס' שם.
קנט ראה גם לקמן ס"י תנח ס"ב (במוסגר).
קס תוס' שם. מור.

קלא רא"ש פ"י ס"ו ב, ברע"ת ר"י.
קלב ס"א. וראה העי"ב (רד"ת) ח"ב ע' 244 וע' 271.
קלג טור ברע"ת ר"י.
קלד שילת תהר"ל ס"י סה וס"א נח את ב. שו"ע ס"ו.
קלה ח"א סק"ה.
קלו בב"י ד"ה ומש' ולר"י (ברכה שאנה צריכה). וראה לעיל ס"י קסח ס"ב. ס"י רמז ס"ג.
קלז פרי"ח ס"י תנח ס"ב ד"ה ומור.
קלח רב אשע"א קט, סמ"א. מור ושניע ס"ו.
קלט מהר"ם מהר"ם מברג כתשב"ץ ס"י צט. הגהות מייטנו"ת פ"ה את א. שו"ע ס"ו.
קמ סוף ג.
קמא אף ביותר מכביצה, שצריך לבדך על גמ"י לפת. ראה לעיל שם ס"ב. הערות לשו"ע אר"ה.
קמב ראה שם ס"ב. אך אינו מוכר כלל פסח שחל בשבת.
קמג מ"א סק"ה.
קמד ח"ו סק"ג.
קמה מ"א שם. וראה גם לעיל ס"י שכא שם.
קמו הגהות מונחים הל' ל"ל המדר את צב. מ"א שם. ט"ז ס"ז. ח"י סק"ג.
קמוז ט"ז שם.
קמז תוס' קיד, א. ושב"ס שם ד"ה מבלל וד"ה הביאו

הלכות פסח תעג

שעט

ותקנו שיהיה לפניו חרוסת קספ בשעת אמירת ההגדה שהחרוסת הוא זכר למינו קספ שנשתעבדו בו אבותינו במצרים קספ וזכר לתפוח קספ כמו שנתבאר קספ לכך צריך להיות על השולחן בשעה שמספר שעבוד מצרים.

ובזמן שבית המקדש קיים היה צריך להביא גם את הפסח קספ בשעת אמירת ההגדה ועכשיו שחרב בית המקדש תיקנו חכמים שיהיו על השולחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין קספ אחד זכר לפסח ואחד זכר להגיגה קספ ואחד מהתבשילין (נהגו שיהיה) בשור קספ והשני יכול להיות אפילו המרק שנתבשל בו הכשר קספ וכבר נהגו מדרות הראשונים שהבשר יהיה מפרק הנקרא ורוע קספ לזכר שגאלם הקב"ה כורוע נמזיו קספ והשני יהיה ביצה קספ לפי שהוא ביעא בלשון ארמית קספ כלומר דבועא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממא קספ ויכול לעשותו בן צלויין בין מבושלין קספ מעיקר הדיו:

בא ונהגו שהבשר יהיה צלי קספ על הגחלים קספ וזכר לפסח קספ שהיה צלי אש קספ ואף שהפסח היה נצלה בשפור קספ לכתחלה מכל מקום כיון שאי אפשר לצלות הבשר בשפור שהפסח נצלה בו שהפסח לא היה נצלה אלא בשפור של רימון קספ וטורה הוא לחורו אחר שפוד של רימון קספ לפיכך צולין על גבי גחלים שאף הפסח שנצלה על גבי גחלים כשר קספ.

והביצה עושין בין צלוייה בין מבושלת קספ ואוכלין אותה בתוך הסעודה קספ כמו ש[ן]תבאר בס"י תע"א קספ.

אבל הבשר אין נוהגין לאכלו בלילה הזה קספ אפילו במקום שנוהגין היתר כאכילת בשר צלי בלילה קספ מכל מקום זה הבשר שמביאין אותו זכר לפסח אם יאכלנו בלילה זה יהא נראה כאוכל קדשים בחיין קספ לפיכך אם שבח לצלותו מערב יום טוב לא יצלה ביו"ט משחשכה קספ אלא אם כן דעתו לאכלו למחר כיום אבל אם דעתו להניחו ללילה

אות ב.
קעז תוס' שם, בשם ר"ח שם.
קעח כלבו סי' ג. ש"ע סי"ד.
קעט כלבו סי' ב"ו ד"ה וכתב עוד.
קפ שמות יב, ח.
קפא משנה ע"ד, א. רמב"ם הל' ק"פ פ"ח ה"ג.
קפב משנה ונזרא שם. רמב"ם שם. כלבו שם. ב"י שם. מ"א סק"ח.
קפג כלבו שם. ב"י שם. מ"א שם.
קפד ראה גזרא ע"ד, א: חתמו ונתנו ע"ג גחלים כו'. רמב"ם שם.
קפה ה"מ"א סי"ד. ומנהג חב"ד לקח ביצה מבושלת קשה (ספר המנהגים – חב"ד ע' 39).
קפו ט"ז סק"ד. ח"י סק"ד. וראה שלחן המלך ה"ב ע' צד הערה 4.
קפז סע"ף ג.
קפח ומנהג חב"ד שלא לאכלו כלל, הרהקו שלא דא לו שום דמיון לקרבן פסח (ספר המנהגים – חב"ד ע' 39. א"מ"ק ה"ב ע' קל. אחר מנהגו חב"ד ע' קכ"ב ק"ל).
קפט ח"י סק"ד. ראה לקמן סי' תע"ג מ"א.
קצ מ"ז סק"ד. ח"י שם.
קצא וזהו דיוויד ווייג סי' קעג. ררכי משה סי' ג. מ"א סק"ד.

קסא משנה ק"ד, א. מור וש"ע סי"ד. וראה רמב"ם פ"ו ה"א. ח"י קס"ו. לקמן סכ"ו. וראה לק"ש ח"י"ב ע' 45.
קסב רבי יוחנן קמו, א. רמב"ם שם. מור.
קסג רמב"ם שם. מור.
קסד רבי לוי בנבנאי שם. רא"ש הל' פסח בקצהה (קלה, ב). ב"י ד"ה והחרוסת.
קסה אצ"ל: כמו שיתבאר לקמן סל"ב.
קסו רמב"ם פ"ח ה"א.
קסז משנה ק"ד, א. רמב"ם שם. מור וש"ע סי"ד.
קסח גזרא ק"ד, ב. רמב"ם שם. ש"ע שם.
קסט דין (בהר, תע"א), וד"ה סי' ד"ה רעת, ברעת רכנא בנבנאי שם.
קע רבינו שם.
קעא ירושלמי הובא בכלבו סי' ג. מור וש"ע סי"ד. ומנהג חב"ד לקחת חלק מנזרא העוף (ספר המנהגים – חב"ד ע' 39).
קעב שמות ג, ג. ירושלמי שם. מור. מ"ז סק"ד.
קעג ירושלמי שם. מור וש"ע שם.
קעד מ"ז שם.
קעה ירושלמי שם.
קעו תוס' ק"ד, ב. ד"ה שני, גירסת הב"י ד"ה ומ"ש מאיזה (וראה מורש"א שם). הגדה מימונית פ"ח

השני אסור לצלותו בלילה ראשון³³⁷ וכן יזהר כשצולה בלילה השני שיאכל למחר כיום ולא ינחם עד הלילה:

בב צריך לזהר שיהיה מעט בשר כרוך על העצם הזרוע שעצם בלא בשר אינו נקרא תבשיל³³⁸:

בג אם חל פסח במוצאי שבת אף שלא היתה חגיגה נאכלת בלילה זה³³⁹ לפי שאי אפשר לשחטה ולהקריבה בשבת³⁴⁰ וגם אי אפשר להקריבה בערב שבת שהרי אינה נאכלת אלא לשני ימים ולילה אחד שבין השני ימים³⁴¹ אף על פי כן צריך להביא שני תבשילים אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה רביון שאין מביאין אלא לזכר בעלמא אין לחוש אם לא היתה חגיגה נאכלת בלילה זה ואדרבה המדקדק בזה נראה שעושה אותן כמין קדשים ממש³⁴²:

בד כל דברים אלו דהיינו המצות והמרור והחרוסת ושני תבשילין אין צריך להביא אלא לפני מי שאומר ההגדה³⁴³ דהיינו לפני בעל הבית³⁴⁴ אבל בני הבית שהן יוצאין בשמיעה מבעל הבית³⁴⁵ (שכן נכון לעשות³⁴⁶ משום כרוב עם הדרת מלך³⁴⁷ כמו שנתבאר בס' ח"ת³⁴⁸) אין צריך שיהיו דברים אלו לפניהם לא בשעת שמעית ההגדה ולא בשעת הסעודה שבעל הבית יחלק מצה ומרור וחרוסת לכל אחד ואחד³⁴⁹ שאף שבוים טוב צריך לבצוע על לחם משנה³⁵⁰ מכל מקום כיון שהם יוצאין בכרכת המוציא של בעל הבית הם יוצאים גם כן בלחם משנה של בעל הבית³⁵¹:

בה ונהוג להביא כל הדברים אלו לפני בעל הבית מיד אחר קידוש קורם אכילת הירקות³⁵² (כדי שיהיה הקידוש סמוך להתחלת הסעודה דהיינו הבאת המצה והמרור עיין ס' רע"א³⁵³) ולאחר שאכלו מהירקות יכול לסלק מעל השולחן את מה שנשתתף מהירקות³⁵⁴ והחומץ או מי המלח³⁵⁵:

בו כשמביא לפני הירקות עם כל דברים אלו טוב שיסדרם לפניו בקערה בענין שלא יצטרך לעבור על המצות דהיינו שהירקות יהיו סמוכים לו יותר מן המצה³⁵⁶

ויש שאין מקפידין³⁵⁷ על החרוסת ושני תבשילין אם יהיו סמוכים אלו רביון שאינן

קצב דרכי משה שם. ח"א שם.

קצו ר"ן (כה, רע"א). דרכי משה ס"ק ת. וראה ספר המנהגים – ח"ב ע' 39 (מספר כמעט כל הכשר

מעל עצמות הזרוע).
קצד תוס' ט"ז, ב. ודברים הל' ק"פ ס' ח"ב. רא"ש פ"א ס' ב.

קצה גמרא סג. ב. ע. ב. רא"ש שם.

קצו רא"ש שם.
קצז רבנו פרץ הובא בסו"ת. מרדכי לה. ב. הגהות

מישניות (קושטא) פ"ה ה"א. הגהת סמ"ק ס' קנד אות ה. וראה גם תוס' קד. ב ד"ה אחד בשם ר"י. ח"י

ס"ק יד.
קצח רב הונא קטו. ב.
קצט מור ורביע ס"ד.

ר ראה שו"ת הרא"ש ס' נא. עולת שבת ס"ה.

רא עולת שבת שם.

רב משילי ד, כה.

רג ס"א (אם רצו האחד מבין הדאריים שומעין). ס' רג ס"ו (ברוב עם הדרת מלך). ס' רצו ס"ב.

רד מור. לבוש ס"ה.

רה ר"ף (כה, ב). תוס' קטו. א ד"ה מה. רמב"ם פ"ל ה"ה. שו"ע ס' תקנ"ט ס"א. לעיל ס' ער. ס"ב.

לקמן ס' תע"ג ס"ג.

רו ראה גם לעיל ס' ער. ס"ד. ושא"נ.
רי רמב"ם פ"ה ה"א. סוד ושו"ע ס"ד. וראה גם מור ס' תפו.

ובמסור מופיע סדר הקערה קודם קידוש, וכ"ה מנהג חב"ד לסדר הקערה בלילה קודם קידוש ולקטני מעטים ומנהגים להנש"פ ד"ה יסדר).

רח ראה שם פ"ב (שיהיה הקידוש במקום סעודה) וס"ו (המקם שאין מביאין לפני קידוש).

רט וכ"ה מנהג חב"ד, ומכאן ואילך אין על הקערה אלא ה' דברים (ספר דמנהגים – ח"ב ע' 39).

רי ח"א סוף סק"ה. וראה גם לקמן ס' תע"ג ס"ו. ונהגו חב"ד לאכול הביצים בתחילת הסעודה ולפזלם בני

הגולה.

ריא מהר"ל סדר ההגדה. רמ"א ס"ד.

ריב רמ"א שם.

ריג חק יעקב סקט"ו.

הלכות פסח תעג

שפא

באין על השלחן אלא לזכר בעלמא לא שייך אצלם אין מעבירין על המצות דיי וגם על המרור אין מקפידין אם יהיה סמוך לו רבין שאינו חביב על האדם ואין לו דין קיימה לענין ברכת הנהנין לכן גם כאן אין מקפידין אם יצטרך לעבור עליו ולכרך על הירקות בתחלה ואח"כ על המצה ואח"כ על המרור.

ועל זה סומכים הנהוגים מטעם הירדוע להם⁷⁰ לסדר כל הדברים אלו על גבי המצה⁷¹ דהיינו לאחר שסדרו המצות בתוך הקערה⁷² כסדרן⁷³ בהן מלמעלה ולווי תחתיו וישראל תחתיו⁷⁴ מסדרין על גבי הבהן הורוע של מלה⁷⁵ מימין והביצה משמאל והמרור למטה מעט כנגד אמצעם כעין סג"ל ואח"כ החרוסת מימין והכרפס משמאל והמרור של כריכה⁷⁶ למטה מעט כנגד אמצעם כעין סג"ל שני:

בז אלו ירקות שאדם יוצא בהן די חובת מרור כחורת⁷⁷ (שקורין סאל"ט)⁷⁸ בלשון אשכנזי ובלשון ספרד סאלמאט ושם העצם שלו הוא לטוגא בתורמ"א ואימלא ואשכנזי וספרד ופורטוגאל ובספרי הרפואות נקרא לאטמא סאלאט ואינו מצוי בזמן הפסח אלא במדינות החמות⁷⁹ ואינו רק הנקרא זערוז"ך בלשון פולין וכה בעולשין⁸⁰ (שקורין אנדריבוס) כתמכא⁸¹ (שקורין קרין או מערמך⁸² ובלע"ז מרובייא⁸³) בהרבהינא⁸⁴ (שקורין בערבי אלקרצינא⁸⁵) ובמרור⁸⁶ (שקורין ווערמט בלשון אשכנזי⁸⁷ והוא לענה⁸⁸) לפי שנאמר בתורה מרור סתם וקיבלו החכמים שאין שום מין ירק מר נקרא בשם מרור סתם אלא ה' מיני ירקות אלו⁸⁹:

בח חמשה מינים הללו מצטרפות לכזית⁹⁰ ויוצאים בהם בין בעלין בין בקלחים⁹¹ אבל לא בשרשים⁹² דהיינו שרשים הקטנים המתפצלים לכאן ולכאן אבל השרוש הגדול שבו גזלים העלים אף שהוא ממון בקרקע הרי זה בכלל קלח⁹³ ומכל מקום טוב יותר ליטול העלים והקלח היוצא הוין לקרקע⁹⁴ לפי שיש אומרים⁹⁵ שמה שהוא ממון בקרקע הוא נקרא שורש אבל העיקר הוא כסברא הראשונה⁹⁶:

בט העלין אין יוצאין בהן אלא אם כן הם לחין⁹⁷ אבל לא כמושים⁹⁸ ואין צריך

רז ראה לק"ש ח"ב ע' 46.
רסו הארי (פרי עין חיים שער חג המצות פ"ג סידור הארז"ל). הובא בבאר היטב סק"ח. וכ"ז בסידור סדר הגדה (משני לשון).
רסז ראה ספר המנהגים – תב"ץ ע' 39. גנהגים לקחת מצות בנפות – בית קבול, ומפסיקים בנפה בין טעה למצה.
רז כענין נתינת קערה תחת המצות – ראה ספר המנהגים – תב"ץ ע' 38.
רזח ראה לעיל סי' תנח ס"ז.
רס ובסידור: מן מצות מנהגים זה על זה, הישראל ועליו הלוי ועליו הבהן, וראה לקטו מעמים ונהגים להגש"פ ד"ה יסדר כ"ו.
רב בסידור לא נזכר מלה.
רבא ובסידור: ותחת המרור החרות עשויין בורך. וראה שער הבולל מנ"ח אות יא. לקטו מעמים ונהגים להגש"פ ד"ה ותחת המרור.
רבב חשנה ק"ט, א. מר וש"ע ס"ה.
רבג אולי סיום חצינ"ג זה צ"ל לקטן אדר תובת פולין.
רבי שו"ת חכם צבי סי' קי"ט. הובא בבאר היטב סק"א.
רבח חיי סק"ח, דלא נדבשו ס"ה.
רבו משנה שם. מור וש"ע שם.

רז ראה נמרא שם. חכם צבי שם.
רזח משנה שם. מור וש"ע שם.
רזט מ"א סק"א.
רל רש"י שם ד"ה תמכא. מ"א שם.
רלא משנה שם. מור וש"ע שם.
רלב ת"י"ב כפי המשניות פ"ב מ"ז. ר"ף (יא, ב). תר"ס כפי המשניות שם.
רלג משנה שם. מור וש"ע שם.
רלד אגודה סי' לה. וזהו"ל סדר התהרהר.
רלה מ"א סק"ח. ח"י מנף סק"ח.
רלו אגודה שם. ח"י סק"ח. ח"ד הובא במ"א שם.
רלז חשנה ט"ז, א. מור וש"ע ס"ה.
רלח משנה שם. מור וש"ע שם.
רלט הגהות מימוניות פ"ז אות ל' בשם ר"ת. ש"ע שם.
רמ וזהו"ל ויילד סי' קצג. ח"א סק"ב. ט"ז סק"ה.
רמא ש"ת מסכת פסחים (קמג, א) ד"ה מרור. מ"א שם.
רמב ראה מדר"י ויילד שם. חשנה בנותין חרדיש דיעים פ"ג. ש"ת שם בשם מר"ר שגא.
רמג מ"א שם.
רמד רב הסדא למג ב מור וש"ע ס"ה.
רמה שלשי הגבורים יא, ב אות ה, בשם ירושלמי פ"ב ה"ה. מ"א סק"ג.

הלכות פסח תעג

שפב

לומר יבשים^{תס} (עין סי' תרמ"ה^{תס}) אבל הקלחים יוצאין בהם בין לחים בין יבשים^{תס} ואין צריך לומר כמשים^{תס} רכיון שהקלה הוא עב אין מעם מרירתו נפסד על ידי שמתייבש^ת.

אבל אין יוצאין בקלה מבושלת^ת לפי שנפסד מעם מרירתו על ידי הבישול^ת והכבוש הוא כמבושלת^ת והיינו אם נשרה בציר^ת או בחומץ^ת חזק^ת ושהה שם בכדי שאם היו נותנין הציר והחומץ על גבי האור היו מתחילין להרתח^ת וכן אם נשרה מעת לעת אפילו במים צוננים^ת אין יוצאין בו.

ומקצת ההמון אין נוהרין ונהגו לשרות המרור יותר ממעת לעת בצונן כדי להפיג מרירתו קצת ויש מי שמיישב מנהגם^ת לומר שאף שהשרוי במים מעת לעת נקרא כבוש והרי הוא כמבושל לענין כל איסורים שבתורה מכל מקום לענין מרור אינו כמבושל אלא אם כן כבוש בחומץ הציר לפי שמעם החומץ או הציר משנה ומבטל מעם מרירות המרור הנכבש בהם לגמרי אבל המים אין מבטלין המרירות אלא מפיגין מעט קצת וכל שלא נכבש בחומץ וציר עדיין יש בו מרירות קצת ועוד שאף בכל איסורים יש אומרים^ת שלא אמרו כבוש כמבושל אלא כבוש בחומץ וציר ולא במים ואף שאנו מחמירין בכל איסורים מכל מקום לענין מרור אין להחמיר שהיא חומרא הבאה לדי קולא במקומות שאין חזרת מצוי ואוכלין התמכא למצות מרור ומחמת חריפותו אין יכולין לאכול ממנו כזית ולכן שורין אותו במים יום או יומים להפיג מרירתו קצת.

ומכל מקום טוב להוציא מהמים תוך מעת לעת ויחזור וישרנו שם שכשאנו שרוי במים כ"ד שעות רצופים אינו נקרא כבוש לדברי הכל^ת:

ל אף על פי שכל ה' מינים אלו נקראים מרור בלשון תורה^ת מכל מקום מדברי סופרים מצוה^ת להורג אהר הזרת^ת אפילו לקנותו ברמים יקרים^ת על דרך שיחבאר בס'^ת[תנ"ג]^ת לענין אתרוג הדור ע"ש ואף על פי שהחזרת אין בה מרירות^ת מכל מקום כשהיא שוהה בקרקע מתקשה הקלה שלה^ת ונעשה מר מאוד ומפני כך

-
- רמו** רב הסרא שם.
  - רמז** מעוף א.
  - רמת** חשונה שם [למ, א]. נגרא שם ע"ב מור ושוע
  - רש** שם.
  - רמט** ח"י סק"מ
  - רנ** רש"י שם ד"ה לא שנו. לבוש ס"ה.
  - רנא** משנה שם. מור ושוע שם.
  - רנב** ברכות דף לח, סע"ב.
  - רנג** חזונה פסחים שם [שאין יוצאין בהן]. נגרא ע"ג א (כמבושל). מור ושוע שם.
  - רנד** רז"ש חולין פ"ה סו"ס"ג מנא [שאופר בשיעור כבישה].
  - רנה** רש"י שם ד"ה כבושין [שאין יוצאין בהן]. שולת הרשב"א ח"א ס' הקד. הגהת מיימונית (קישטא) הל' מנאכלת אמורת פ"ז ה"א, בשם רבנו אשר (כמבושל).
  - רנו** מ"א ס' תמו סק"מ. וז"ה לקמן ס' תקפו ס"ב. ס' תרמח כס"ה. וראה לעיל ס' רד ס"ב לקמן ס' תריב ס"ה.
  - רנז** רא"ש שם. שוע יז"ר ס' מנא ס"ה וס' קה ס"א. וכילעיל ס' תמו סכ"ס וש"נ וראה יגדיל תורה
-
- (ג.) לה ע' רמז.
  - רנח** אחרונים. מ"א סק"ה. ח"י סק"ב. וכילעיל שם (כמבושל) וש"נ.
  - רנט** ח"י שם.
  - רס** רש"י ע"ג, א ד"ה כבוש. שולת הרשב"א שם. וראה מנהג יעקב כלל ג סק"ה, בשם מנח פוסקים.
  - רסא** וראה שוע יז"ר ס' קלה ס"ב. מ"ז שם ס"ק מו וש"ך שם ס"ק לא. לעיל ס' תנא ס"ס.
  - רסב** כילעיל סוף סכ"ז.
  - רסג** רב אושעיא שם למ, א. מור ושוע ס"ה.
  - רסד** ומנהג הב"ד ליקח חזרת (סאלאמ) ותמכא (חריין) שניגדם יחד - הן למרור והן לחזרת (ספר המנהגים - הב"ד ע' 89. וראה לקמי מענים ומנהגים להגש"פ ד"ה ותחת המרור).
  - רסה** הגהת סד"ק ס' רב. כ"י ד"ה ונ"ש ועיקר. לבוש ס"ה. ח"י סק"ב.
  - רסו** סימנא זה בשוע"ר לא הגיע לרד"ג. וראה שוע שם ס"א.
  - רסז** ג"י שם. לבוש ס"ה. פ"ח ס"ה.
  - רסה** נגרא ורש"י שם ד"ה מור. פ"ח שם.

הלכות פסח תעג

שפג

היא נקראת מרור^{רסו} ומצוה לחזור אחריה אף כשהיא מתוקה^{עד} לפי שמצות מרור היא זכר למה שמררו המצרים את חיי אבותינו^{רעא} בעבודת פך^{עבד} והם נשתעבדו בהם בתחילה כפה רך^{רעג} על ידי פיוסים ונתנו להם שכר^{עד} ולבסוף מררו חייהם בעבודה קשה^{עדה} לכן יש לאכול החזרת שתחילתה מתוקה ורכה וסופה קשה ומריר^{עדי} דהיינו כשהקלח שלה מתקשה כעין^{רעז} ונעשה מר כלענה^{רעז}:

לא ואם אין לו חזרת יחזיר אחר עולשין ואם אין לו עולשין יחזיר אחר תמכא ואם אין לו תמכא יחזיר אחר הרחבינא ואם אין לו הרחבינא אזי יקח המרור^{רעט} דהיינו לענה^{רעז}.

ואם אין לו אפילו מרור יקח איהו ירק מר שורצת^{רעא} לפי שיש אומרים^{רעב} שכל ירק מר שראוי לאכילה נקרא מרור בלשון תורה והוא שיש לו שרף (פירוש^{רעג} כשמחתיבין בו וסוחמין אותו במקום חתוכו יוצא ממנו מוחל לכן כחלב) ופניו מכספין^{רעד} דהיינו שעלה שלו אינו ירוק מאוד^{רעה} כעלי הכרישים ובצלים ושאר ירקות אלא נוטה קצת ללובן הנוטה לשחרות שקורין (בלייכל"ך בלשון אשכנז)^{רעו} ומכל מקום לא יבדך עליהם^{רעז} שהעיקר הוא כסברא הראשונה^{רעז}.

(ואם אין לו ירק שיש לו שרף ופניו מכספין טוב שיאכל איהו ירק אחר שיש בו מרירות קצת לזכר בעלמא^{רעז} ואין צריך כוית וכן) מי שהוא חולה או איסטנים ואינו יכול לאכול מרור טוב שילעום מעט עד שירגיש מעם מרירות בפיו לזכר בעלמא בלא ברכה וזהו כשאי אפשר לו כלל^{רעז}.

אבל חייב אדם לדחוק את עצמו לקיים מצות תמכים לאכול כוית שלם אף אם יכאוב עליו^{רעא} ושעור כוית יחבאר בס"ה תפ"ה^{רעב} ע"ש:

לב החרוסת צריך להיות עכר^{רעג} לפי שהוא זכר למי^{רעד} שנשתעבדו בו אבותינו ואח"כ צריך לרדך אותו במשקה^{רעה} זכר לדם^{רעז} ויש לרדכו במשקה ארום כגון תומין או יין ארומים^{רעז} ויש לעשות החרוסת מפירות שנמשלו בהם כנסת ישראל^{רעז}

רפז מ"א שם סוף סקמ"ו. ח"י סקמ"ה.
רפח ר"ף (א, ב). תב"ס פ"ז הל"ג. רא"ש פ"ב ס' י"ג. טור וש"ע שם (שלא הזכירו אלא את המינות המזכרים כמשנה).
רפט ראה שולח בית אב. חיי אברהם ס' עה ס"ק ב.
רצ ח"י סקמ"א.
רצא ח"י שם. וראה גם לעיל ס' תעב סכ"א לענין ר' כנסת.
רצב סקפ"א.
רצג אב"י קט"ו, א. מור. רמ"א ס"ה.
רצד רבי יוחנן שם. מור. רמ"א שם.
רצה משמעות המזרא קמו, רע"ב. תוס' קטו, א ר"ה צריך. מור הל"ר חיואל וראה גם רמ"א שם.
רצו ירושלמי פ"י הל"ג. תוס' שם. מור שם.
רצז רמ"א שם. וראה לקושי טעמים ונדהגים להנש"פ ר"ה ושמול בחרוסת (קודם הפבילת מוכך החרוסת כיון שפתך בלי). אצור מנדנו מב"ד ע' קלג אות ל.
רצח תשובת הגאונים, הובאה בתוס' שם. רמ"א ס"ה. וראה פ"י עין חיים שער הגו בעצות פ"ו נקט: תפוחים אנשים קידה אגונים וקטנון. ונדהג חב"ד לקח רק: תפוחים אנשים אגונים (ספר המנהגים – חב"ד ע' 39. וראה לקושי טעמים ומנהגים להנש"פ ר"ה החרוסת).

רסט לבוש שם.
ער ראה לבוש ופ"ח שם.
רעא משנה קמ"ב, וראה גם לקמן ס' תעה סכ"ה.
ערב ראה שמות א, י"ד.
רעג רבי אליעזר מטה"א, רע"ב. רבי יונתן מפריס למ, א.
עדר רש"י מטה"א שם ר"ה כפ"ך ופסחים שם ר"ה תחלה.
ערה מפריס שם. מופה שם. לבוש ס"ה.
רעז שולח חזקת צבי ס' קטז.
רעז רש"י פסחים למ, א שם.
רעז הכס צבי שם.
רעט הגהות מייסודניות פ"ז אות כ. טור וש"ע ס"ה.
רפ כרלעל סכ"א.
רפא התי"א ס"ה.
רפב רב הונא למ, א הדלכה כאחרים כב"ריתא שם.
רפג רש"י ע"ה"ת שמות יב, ה. מנהגים (קלויגר) הל' פסח ס' קוד תודה ב.
רפו רש"י שם ר"ה שרף.
רפז רבי יוחנן כמזא שם.
רפח רש"י שם ר"ה מכספין.
רפז ח"י ס' תנט סקמ"ו. לעיל שם פ"ג.

שפר

הלכות פסח תעג

כגון תאנים רצט שנאמר ש התאנה הנטה פניה ואגוזים שא שנאמר שב אל גינת אגוז ותמרים שב שנאמר שד אעלה בתמר ורמונים שה שנאמר שו כפלת הרמון ותפוחים שי וזכר לתחת התפוח עוררתך שי שהיו יולדות שם בניהם בלא ענב וששקדים שי על שם ששקד הקב"ה על הקץ שי לעשות שי ומעיקר הדין יכול לעשותו אפילו מרוקת שי ולרכבו אפילו במים ושאר משקין אבל על כל פנים צריך ליתן לתוכו דבר שיש בו קיוחה שי כגון תפוחים או יין שי והומץ שי וזכר לשיעבוד שהיו משתעבדים בישראל עד שהיו שיניהם קהות שי:

לב וצריך ליתן בתוכו תבלין שי הדומין לתבן כגון קנמון וזנגביל שי שאינו נידוכין הדק היטב ויש בהן לאחר הדיכה הומץ קשין וארוכין קצת כמו תבן זכר לתבן שהיו מגבלין בתוך הטיט שי:

לד אם חל פסח בשבת צריך לזהר לדרך החרוסת במשקה מערב שבת שכא ואם שכח לרכבו מערב שבת ירכבו בשבת על ידי שינוי ההיגיון שמתחלה יתן המשקה לתוך הכלי ואח"כ יתן לתוכו החרוסת שכב ויכול לערבו באצבעו או אוזו ככלי ומנענע עד שיתערב עיין סימן שכ"א שכ"ג:

לה אחר שאכלו מהירקות במיבול צריך ליקח מצה האמצעית שכד משלש מצות המונחים לפניו בקערה ולבצוע מקצתה ממעם שיתבאר שכה ונהגו כל ישראל שמקצת זה שרבוזעים מהמצה עושין בו גם כן מצוה אחרת דהיינו שמשמרין אותו לאפיקומן שכד ולפיכך נכון הדבר שיהיה מקצת הוזה רוב המצה שכד שאפיקומן היא מצוה חשובה שכה שהוא לנו במקום הפסח שכט ונהגין להצניעו תחת המפה של זכר למשאיותם צרורות בשמלותם שכז ויש שכורכין אותו בממפתח ומשימין על שכמם זכר ליציאת מצרים שכ"ב:

רצט תום' שם. מור. רמ"א שם.

ש רש"י ב. ג.

שא תום' שם. מור. רמ"א שם.

שב שם ג. יא.

שג תום' שם. פ"ח ס"ה ר"ה ומ"ש שקדים.

דש שם ג. פ.

שה תום' שם. כ"ו שם. רמ"א שם.

שז שם ג. ז.

שו תום' שם. טו. רמ"א שם.

שח שם ה. ה. רבי לוי כנמרא שם. וראה ב"ח ר"ה

ומ"ש רבנו אחר הו.

שט רש"י שם ר"ה זכר לתפוח. וראה מוסף יא, ב.

שי תום' פסחים שם. כ"ו שם. רמ"א שם.

שיא תום' שם. כ"ו שם.

שיב נטמ הדינה.

שיג רש"י שם ר"ה למכותה.

שיד אב"י שם.

שטו רש"י שם ר"ה למכותה.

שטז ב"ח ר"ה והירוסת.

שזז ב"ח שם. פ"ח שם ר"ה ומ"ש הירוסת.

שזח ברייתא שם. מור ורמ"א שם.

שזט ראשון פ"ו ס' ל. מרדכי (לד, ב). בשם הרוקח ס' רפד. מור ורמ"א שם. ונמנה חב"ד לא להשתמש בפסח בקידה וקנימן כלא מחמת השש תעורבת הבין

(ספר המנהגים – חב"ד ע' 39).

שכ מרדכי שם בשם הרוקח. כ"ו ר"ה ומ"ש נותנין.

שכא אגודה ס' צו.

שכב ח"א שם.

שכג ראה שם ספ"ג, אך מוף הסי' לא הגיע לירגו.

וראה שם רמ"א ספ"ו ומ"ו סק"ב ומ"א סק"ג.

וראה ברי השלחן ס' קל ס"ק ב.

שכד רא"ש פ"ו ס' ל. מור וש"ע ס"ג.

שכה סק"ף לו. ופירש המנהג כשהיא מכוסה בתוך

המפה (ספר המנהגים – חב"ד ע' 39).

שכו רא"ש שם. מור וש"ע שם. וראה לבוש ס'ו. מ"מ

תצוינים.

שכז מהיר"ד סדר ההגדה (ע' קג). ב"ח ר"ה ומ"ש

הצדיה. מ"ו סק"פ. מ"א סק"א. זכ"ה בסודיה.

שכח מ"ו שם (עיקר המצוה).

שכט כדלקמן ס' תנן ס"ג.

של רוקח ס' רפג. טור ושו"ע שם. וראה דור ח"ב קנה,

ב. לקושי מעמינם ומנהגים להנש"פ ר"ה חלק (לכרוב)

במפה ולהצניעו בין הכרים), ור"ה אפיקומן (שאין נהגין

בחשיפת האפיקומן בבית הרב).

שלא שמות יב. לד.

שלב שול"ת דש"ל ס' פה. ורא' סק"ב. וראה לקמן ס' תנן ס"ה שבמדינת אלו או תנן בן.

הלכות פסח תעג

שפה

לְזוֹ וּמִקְצָתָהּ הַשְּׁנִי צִרֵךְ לְהַחְזִירוֹ לַקְּעָרָה וּלְיִתֵּן אוֹתוֹ בַּתּוֹךְ שְׁתֵּי מִצְוֹת הַשְּׁלֵמוֹת.¹⁷² כְּדִי לֵאמֹר עָלָיו הַהֲגֵדָה¹⁷³ לְפִי שְׁצִרֵךְ לֹאֵר הַהֲגֵדָה עַל מִצְוֵה הַרְאִי לְצִאֵת בַּהּ יְדֵי חוֹבְתוֹ שֶׁנֶּאֱמַר¹⁷⁴ הֵאֱכַל עָלָיו מִצְוֹת לֶחֶם עֲוֹנֵי וְדִרְשׁוּ חֲכָמִים¹⁷⁵ שְׁעוֹנֵן עָלָיו הַדְּבָרִים הַרְבֵּה וּמִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר לֶחֶם עֲנִי חָסֵר וְאִי דִרְשׁוּ חֲכָמִים¹⁷⁶ לֶחֶם עֲנִי מִזֶּה דִרְכוֹ שֶׁל עֲנִי בַּפְרוּסָה אִף כֵּאֵן בַּפְרוּסָה שֶׁרַמְצָה שִׁינָא בַּהּ יְדֵי חוֹבְתוֹ לֹא תְהִיָּה שְׁלִימָה אֲלֵא פְרוּסָה וְעָלֶיהָ יֵאמֶר הַהֲגֵדָה¹⁷⁷ (וּבִסְמֵן תַּעֲרָה¹⁷⁸ יִתְבָּאֵר לְמַזֶּה מִשִּׁמְיָן אוֹתוֹ בַּתּוֹךְ שְׁתֵּי הַשְּׁלֵמוֹת).

אֲחֵר כִּךְ נִוְהָגִין לְהַגְבִּיֵה הַקְּעָרָה שְׁבַה הַמִּצְוֹת וְאוֹמְרִים הֵא לְחָמָא וְכוּ עַד מַה נִּשְׁתַּנְהוּ¹⁷⁹ וְאִין צִרֵךְ לְהַסִּיר הַתְּבִשְׁלֵן מִהַקְּעָרָה קוֹדֵם הַהֲגָבָה אֲלֵא יוֹכֵל לְהַגְבִּיֵהָ עִם כָּל הַדְּבָרִים שְׁעָלֶיהָ¹⁸⁰:

לְזוֹ יֵשׁ מִדְּקָדִים לֹאֵר כְּהָא לְחָמָא אוּ הֵא כְּלַחְמָא לְפִי שְׁאִין שִׁיךְ לֹאֵר הֵא לְחָמָא דִּי אֲכָלוּ אֲבַהֲתָנָא שְׁהָרִי אִין זֶה הַלֶּחֶם מִמֶּשׁ שֶׁאֲכָלוּ אֲבוֹתֵינוּ¹⁸¹ וּלְפִיכֵךְ אִף שֶׁבְּכָל הַסְּפָרִים נִוְסַח הוּא הֵא לְחָמָא¹⁸² מִכָּל מְקוֹם הָאוֹמֵר כְּהָא לְחָמָא אוּ הֵא כְּלַחְמָא לֹא הַפְּסִיד¹⁸³:

לְחֵךְ כִּימֵי חֲכָמֵי הַגְּמָרָא שְׁהָיוּ לֵהֶם שׁוֹלְחָנוֹת קָמְנִים לְפָנֵי כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִהֶמְסוּכִין¹⁸⁴ הַצְּרִיכֵי חֲכָמִים לְעִקּוֹר מִלְּפָנֵי מִי שֶׁאוֹמֵר הַהֲגֵדָה¹⁸⁵ אֵת הַשׁוֹלְחָן הַקָּמֵן שֶׁלְּפָנָיו עִם הַמִּצְוֹת הַמוֹנַחֲוֹת עָלָיו וְלִהְיוֹנָם בְּוִיַּת אַחֲרֵת כְּדִי שִׁירָאוּ הַתִּינוּקוֹת וְיִשְׁאַלֻּ¹⁸⁶ לְמַזֶּה מִסְרִין הַמִּצְוֹת וְעִרְיִין לֹא אֲכָלְנוּ¹⁸⁷ וְעַל יְדֵי כֵּן יִתְעוֹרְרוּ לְשִׁאֵל גַּם כֵּן שֶׁאֵר הַשְּׁאֵלוֹת מַה נִּשְׁתַּנְהוּ כִּי¹⁸⁸ כִּמוֹ שִׁיתְבָּאֵר¹⁸⁹.

וּבְדוֹרוֹת הָאֲחֵרוֹנִים שֶׁכָּל הַמְּסוּכִין אוֹכְלִין עַל שׁוֹלְחָן אֶחָד גְּדוֹל וְיֵשׁ מוֹרַח גְּדוֹל בְּעִקְרֵיתוֹ¹⁹⁰ נִהְגוּ לְעִקּוֹר הַקְּעָרָה שְׁבַה הַמִּצְוֹת מִלְּפָנֵי כַּעַל הַבֵּית הָאוֹמֵר הַהֲגֵדָה וְלִהְיוֹנוּ בְּסוֹף הַשְּׁלַחן¹⁹¹ כֵּאלוֹ כִּבְר אֲכָלוּ כְּדִי שִׁישְׁאַלוּ הַתִּינוּקוֹת¹⁹².

וְעַכְשָׁיו אִין נִוְהָגִין אֲפִילוֹ בְּעִקְרַת הַקְּעָרָה לְפִי שֶׁהַתִּינוּקוֹת יִרְעִין שְׁעִיקָךְ הָאֲכִילָה לֹא תְהִיָּה מִמִּצְוֹת אֲלוֹ שֶׁבְּקְעָרָה וּלְפִיכֵךְ לֹא יִשְׁאַלוּ כָּלֵם כְּשִׁיסְרִין מִעַל הַשׁוֹלְחָן¹⁹³:

172 ראה לקומי מעמנים ומנהגים להגש"פ ד"ה הא וד"ה הא לחמא.
173 ת"א שם. וראה לק"ש ח"ז ע' 260.
174 ש"ב רש"ב"ם קמ"ג, ב ד"ה ואין, ובלעיל"ם ל' רעא ס"ז וש"ג.
175 ש"ב רב שרמי בגמרא שם.
176 ש"ב רבי רבי ינאי שם.
177 ש"ב עקבא דאבוי שם. מזה לבוש ס"ג.
178 ש"ב תוס' שם ד"ה כרי.
**179 ש"ב ס"ב. וראה גם יעיל"ם ל' תעכ סל"א.
180 ש"ב תוס' שם ד"ה למז.
181 ש"ב וכסדריו: מלפנין הקערה עם המצות לצד אחר. ולענין כימי המצות בעת מה נשתנה, ראה ארצ' מנהגי חב"ד פסח ע' קנ"ג אות צ. הגש"פ עם מנהגים והנהגות (היכל מנחם) ע' מה.
182 ש"ב תוס' שם. מזה וש"ע ס"ג.
183 ש"ב ת"א סק"ד. ח"י סק"ג.**

172 ר"א"ש שם. טור ושו"ע שם. וכו"ה בסדרו.
173 ש"ב כרעיל ס"ב.
174 ש"ב דברים פ"ג ג.
175 ש"ב שמואל ל"ג. א. קמ"ג. ב. ובלעיל"ם ס"ב.
176 ש"ב שם סו"ב ואילך. וראה גם לקמ"ם ס"י תע"ה ס"ג.
177 ש"ב כלבו ס"ג נ (הובא כ"י ד"ה כתב הבלגן, שאמר עלה דא לחמא עניא). ואם יש לו רק ב' מצות, ראה לקמ"ם ס"ה תפ"ה ס"ד.
178 ש"ב סוף ד.
179 ש"ב ש"ת הרא"ש כלל יד ס"ג. טור ושו"ע שם. וכו"ה בסדרו. וראה ספר המנהגים – חב"ד ע' 39 (שבת הרב אין מנבחרין הקערה ורק מנגילן מקצת המצות). שלחן המולך ח"ב ע' צ. הערה 4.
180 ש"ב רש"ב"ם קמ"ג, ב ד"ה ואין תוס' שם ד"ה למז. טור. מ"א סק"ג.
181 ש"ב מ"א סק"ד.
182 ש"ב וכו"ה בסדרו רבינו, ותוס' "א" מנקטת בכירה.

הלכות פסח תעג

שפו

למ אחר כך שיה צריך למוג כוס שני^{טו} ואין צריך שמיפה והדהה^{טז} שהרי שטפו והדירו קודם הקידוש^{טז}:

ג ואף על פי שאין צריך לאחזו הכוס כידו עד שיוגע ללפוכך כמו שיתבאר^{טז} אף על פי כן צריך למוג מיד קודם התחלת אמירת ההגדה^{טז} כדי שישאלו התנוקות למה שותן כוס שני קודם הסעודה^{טז} שאין דרך לשתות כן בכל ימות השנה ועל ידי כך יתעוררו לשאלו גם כן שאר השאלות מה נשתנה וכו'^{טז} לקיים לבנו מה שנאמר^{טז} כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו וכו'.

ואם אין דעת בבן לשאלו הרי אביו חייב ללמדו לשאלו מה נשתנה כו'^{טז} ואם אין לו בן הרי אשתו חייבת לשאלו אותו^{טז} ואם אין לו אשה הוא שואל את עצמו מה נשתנה כו'^{טז} ואפילו אם מסובין שני תלמידי חכמים הבקאים בהלכות פסח שואל אחד מהם את חברו מה נשתנה כו'^{טז}.

ואחר כך מתחילין שניהם^{טז} עבדים היינו ואין השני צריך לומר מה נשתנה^{טז} וכן כשהבן או האשה שואלן אותו אין הוא צריך לומר מה נשתנה אלא מתחיל עבדים היינו^{טז}:

מא צריך לומר אין אנו ממבילין אפילו פעם אחת^{טז} אבל אין לומר אין אנו חייבים למגל אפילו פעם אחת^{טז} לפי שאין יאמר הלילה הזה שתי פעמים שיהיה משמע שחייבים להמביל שתי פעמים ובאמת אין ממבילין מחמת חוב אלא פעם אחת והיינו המרור שממבילין בחרוסת^{טז} אבל מיכול הראשון אינו מחמת חוב אלא כדי להתמיה התנוקות^{טז}:

מב ולפי דעתו של בן אביו מלמדו^{טז} התשובה על שאלותיו והיינו אמירת ההגדה שהיא מצות עשה מן התורה אפילו אם לא שאל אותו הבן כלום^{טז} שנאמר^{טז}

שט משמעות הראש' ה' פסח בקצרה (קלה, ב) וצור ושליע ס"ו. וכו' בסדרו.
שנו חסונה קטן. א. מור ושליע שם.
שנז שו"ת הרש"ל ס' פה. ב"ח ר"ה ומגוונ. ח"י ספ"ה. וראה לקמן ס' תעג ס"ג בני כוס שליש.
שנח כדלעיל ס' רעא ס"ח.
שנט טעף מדי.
שס ראה לעיל ס' תעג סכ"ה שכוס שני אומרים עליו את ההגדה.
שסא רש"י ורשב"ם שם ר"ה וכאן (למה מוזנין). טור וחו"ט ס"ז.
שסב כדלעיל ס"ח.
שסג דברים ג, כ"א. וראה גם לבוש ס"ז. ב"ח ס' תפד מורה ומ"ש ולא לעיל סוף ס"ד.
שסד חסונה שם. מור ושליע שם.
שסה רשב"ם פ"ז ה"ג. מור ושליע ס"ז. והוא ע"פ ברייתא שם.
שסו ברייתא שם. רשב"ם שם. מור ושליע שם. וראה לק"ש ח"ב ע' 34.
שסז ברייתא שם. רשב"ם שם. מור ושליע שם. (שואלן זה לזה).
שסח משמעות לשון הלבוש שם. וראה לעיל סכ"ד.

שטט משמעות הנמרא קמו, ב במקרא רבוי.
שע דרכי משה ס"ק יח בשם מהר"ל סדר ההגדה. רמ"א ס"ז. וראה לקמי' טעמים ונשתנים להגש"פ ר"ה רבן שואל (המנהג לחזור ולומר בלחש מה נשתנה). תורת מנחם התנועותית תשמ"ג ח"ג ע' 1226.
שעא דב 190א בנמרא קמו, א. רמב"ם פ"ה ה"ב מור. וכו' בסדרו.
שעב רב ספרא שם. מור. לבוש ס"ז. מ"א סכ"ב.
שעג כדלקמן ס' תעג ס"א.
שעד רב ספרא שם ורשב"ם ר"ה חובבא. ב"י ר"ה שבבבל לבוש שם. ב"ח ר"ה וצריך. וד"א שם. וכדלעיל ס"ה. וראה לעיל ספ"ו. ולקמן ס' תפד ס"ב. שאחר שתוקנו כן חכמים חייבים בכך.
שעה חסונה קמו, א. רמב"ם פ"ז ה"ב.
שעו חסונות הנמרא שם (ראה מוע"א: מפרטן מלוטר מה נשתנה). רמב"ם בספר המצות מ"ע קט, בשם מבילתא רשב"י פ' בא פ"ג, ג. ספר הד' שם.
שעז שנתו י. ה. רמב"ם שם שם. וראה גם מבילתא דרבי שמעוןאל פ' בא פ"ח (הובא בתש"י עה"ת שם ובסדר ההגדה) שמפסקו זה לומרם שצריך לפתוח גם לבן שאינו יודע לשאלו.

הלכות פסח תעג

שפז

והגדת לבנך ביום ההוא וגו' ולפיכך צריך לומר ההגדה בלשון שמכונים הקטנים והגשמים שטו או יפרש להם הענין לפי דעתם אם הם מבינים הרבה יפרש להם הכל שטו :

מזג ועקר נוסח ההגדה שתקנו חכמים חובה על הכל הוא מתחילת עבדים היינו שטו עד הרי זה משובח ואחר כך שטו מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו כו' שטו עד סוף דרוש שטו פרשת ארמי אובר אבי שטו ואח"כ פסח שהיו אוכלין כו' מצה זו כו' מרור זה כו' שפה בכל דור ודור כו' ואותנו הוציא משם כו' שטו לפיכך כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל שטו ושאר כל נוסח ההגדה הוא מנהג שנהגו כל ישראל מדורות הראשונים שטו ;

מזד בזמן שהיו מסירין השולחן או הקערה מלפני האומר הגדה שטו היו צריכים להחזיר לפניו שטו בשמתחיל עבדים היינו שטו לפי שצריך לומר ההגדה על מצה שטו ומרור וחרוסת ושני תבשילין כמו שנתבאר למעלה שטו ולכן יש לזהר שתהא המצה מגולה קצת שטו עד שיגיעו אלפיכך שטו שאו נוהגין להגביה כל אחד כוסו שטו ולאחזו בידו שטו עד שהותם גאל ישראל שטו ולפיכך נכון לכסות המצות שלא יראה הפת בושתו שטו כשנמולין הכוס יו.

וכן כשואמר והיא שעמדה כו' יש נוהגין שטו לאחזו הכוס בידו עד והקב"ה מצילנו מיום נכון גם כן שתהא המצה מכוסה יו עד שיעמיד הכוס על השולחן ואז יגלנה יו :

מזה כשיגיעו למצה זו שאנו אוכלין כו' יו צריך להגביה המצה יו להראותה להמסובין שתחבב המצוה עליהם יו ויש להגביה האמצעית הפרוסה שהיא נקראת להם

שפח זכ"ה בסידור, ובגדת הצ"צ בסידור תורה אור, וראה לקטו מעמים ומנהגים להגש"פ ר"ה יכסה כו', שלחן המלך ח"כ ע' צח הערה 4, ובספר המנהגים – חב"ד ע' 40: מנהג בית הרב להגביה הכוס ואחזו עד ששמים "נאמר לפני הלויה", ומעמידו על השלחן והזר – ומגביה לזכרת "אשר גאלנו".
שפט אגור סי' תשעה. ב"י שם. רמ"א שם. מ"א מק"ל. וכו'. לעיל סי' צג ס"ד נבי הברלה (ושם מכאן ענין הברשת). וראה סי' רע"א סי' ע"ז וסי' ע"ח רשב"א (נבי קדוש) מעם נוסף.
ת היינו לפני שנומלן הכוס. וכו' בסידור: יכסה את הפת ויבית את הכוס כו'.
תא של"ה מסכת פסחים (קטב), ב' בשם הרוקח. ח"י סק"ל. ובסידור כתב כן בשם הארי"ל. וראה לקטו מעמים ומנהגים להגש"פ ר"ה צריך להגביה.
תב ובסידור כתב: צריך להגביה הכוס. וראה לקטו מעמים ומנהגים להגש"פ ר"ה צריך להגביה. שלחן המלך ח"כ ע' צח הערה 2.
תג שלא יראה הפת בושתו. וראה לקטו מעמים ומנהגים להגש"פ ר"ה צריך להגביה (שנכנסין הפת ורק אח"כ מנדיקין את הכוס) ור"ה ולכמות הפת (דמעם שיש בוה בושת).
תד זכ"ה בסידור: עימד הכוס ויגלה הפת.
תה רש"י ורשב"ם קטן, ב' ר"ה צריך להגביה, בשם תשובות האונשין. מור וש"ע סי'.
תו רבא שם. מור וש"ע שם.
תז רשב"ם שם. טור וש"ע שם.

שפח כלבו סי' ג (ג, א). הובא כו' סוף סי'. הו"א סי' פ"ז בשם ר"י מלונדר"ש. וראה לקטו מעמים ומנהגים להגש"פ ר"ה דא לזמא.
שפט רשב"ם שם ר"ה ולפי.
שפ שמו"א קטן, א. ר"ף (כה, ב). רשב"ם פ"ז ה"ה. רא"ש פ"י סי' ל'. וראה לקטו מעמים ומנהגים להגש"פ ר"ה עבדים היינו.
שפא ראה לקטו מעמים ומנהגים שם.
שפב רב שם. ר"ף שם. רשב"ם שם. רא"ש שם.
שפג רשב"ם שם.
שפד רבי"ם כו, הדה. תמונה שם. רשב"ם שם.
שפה יבין וגלילאל במשנה קטן, ב. רשב"ם פ"ז ה"ה. משמעות המשנה שם. וראה רשב"ם שם ה"ו.
שפי תמונה שם. רשב"ם פ"ח ה"ה.
שפח ראה הרב"ם בכתרת לנסח התורה.
שפט כרלעיל סל"ה.
שפז 1000[ות] קיד, א ר"ה הביאו. טור וש"ע סי'. וכו' בסידור.
שצא הגרות מימינות (קושפא) פ"ז ה"ה הגדת סמ"ק סי' קגד אות ג. ש"ע שם.
שצב סמ"ח ל. א. הגרות מימינות שם. סמ"ק שם. מור.
שצג סי', ושל"ג.
שצד זכ"ה בסידור.
שצה שול"ת מהרי"ם סי' נה. רמ"א סוף סי'.
שצו הגרות מימינות נוסח התורה אות ג. טור וש"ע סי'.
שצז מור בידו ודרשו שורר מוכ. ש"ע שם.

עונינו¹ ובה הוא יוצא ידי חובתו כמו שנתבאר למעלה² וכן כשיגיע למורו והי' צריך להגביה המורו³ לראותו למסוכן⁴ אבל כשיאמר פסח (זמני) שהיו אבותינו כו"מ⁵ לא יגביה ההבשול שבקערה שהוא זכר לפסח⁶ שלא יאמר נראה כאלו הקדישו לכך⁷:
כזו ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה⁸ צריך לומר הנו"ן של ונאמר בסג"ל⁹ ויהיה פירושו שכבר אמרו לפניו משה וישראל בצאתם ממצרים¹⁰ שירה חדשה והיינו שירת יהים¹¹ וגם יש אומרים¹² שמשוה וישראל אמרו את ההללו¹³ אבל לא יאמר הנו"ן בחולם יהיה פירושו על גאולה העתידה אם כן היה צריך לומר ונאמר לפניו שיר חדש¹⁴ בלשון זכר שכן אמרו במדרש¹⁵ כל השירות נקראת שירה לשון נקבה כי תשועתם כיוולדת שהמלטה זכר¹⁶ ונפטרה מצער הלידה ואח"כ חוזרת ויוולדת בצער כך כל הגאולות היו אחריהן גלויות וצרות אבל גאולה אחרונה לא תהיה אחריה צרה כלל לכן נאמר¹⁷ שירו לה' שיר חדש לשון זכר ולפיכך צריך לומר בברכת אשר גאלנו ונודה לך שיר חדש ולא יאמר שירה חדשה¹⁸:

כזו אין מברכין על ההלל שקורין בלילה זה¹⁹ לפי שאין קורין אותה בפעם אחר אלא קורין מקצתו לפני הסעודה ומקצתו לאחר ברכת המזון²⁰:

כזה אף על פי שקריאת ההלל היא מעומד כמו שנתבאר בס' ת"כ²¹ מכל מקום ההלל שבלילה זה קורין אפילו מיושב לפי שכל מעשי לילה זה הוא דרך חירות²² לפיכך אין מפרוהין אותו לעמוד²³ ומכל מקום לא יקרא ההלל וההגדה כשהוא מוטח על צדו אלא ישב באימה וביראה²⁴ עין ס' י"ג/גמ"ד:

כזח בברכת אשר גאלנו צריך לומר מן הובחים ואח"כ מן הפסחים לפי שהובח הוא החגיגה הנאכלת בלילה זה קודם אכילת הפסח כדי שיהיה הפסח נאכל על

תכ כמובא בגמרא ברכת ק"ש (אמת ויצב בסופו ואמת ואמנה בסופו).

תכא רבי יוסי בברייתא ק"ו, א.

תכב מ"א שם.

תכג ראה מ"ו סק"פ.

תכד שמי"ד פרשה כג אות יא. לבוש סוף מ"ו. וראה גם מבולתא מס' תרשה פ"א ר"ה או ישיר. הובא בתום שם.

תכה לבוש שם.

תכו תהלים צח, א.

תכז תו"ס שם. טור סוף ה"ס' לבוש שם.

תכח מור, בשם רי"ן גאת ח"ב ע' ק, וראב"ה ס' תקנה, ורא"ש הל' פסח בקצרה קלה, ב ובתשובה

כלל די ס' ה.

תכט מור בשם רי"ן גיאת וראב"ה שם. וראה מור ולבוש סוף מ"ו (שהו נמנעם ספק ברכות). לקטו מענינים ומגדלים להגש"פ ר"ה הללויה (מעם נוקח בשם רב דאן גאון שאינו אלא כמורא בתורה).

תל סימן זה בשו"ע לא הגיע לידנו, וראה שו"ע שם ס"ו.

תלא כוללע"י ס' תעב ס"ו.

תלב שכלי לקט ס' קעג בשם הר"ם. הובא ב"י ס' תכב בסופו. מ"ו שם סק"ד. פ"רח שם מ"ו.

תלג שג"ה נמכת פסחים פקד נ"ג מ"ה מסרי"ן ז"י סק"ה.

תלד מ"א שלא יקרא ק"ש כשהוא מוטח על צדו קצת (ונתור שם כששוכב על צדו למנ"ה).

תח זוהרי ווייג ס' קעג רמ"א ס"ו. וז"ה בסדר (נשלל הפרוסם ב"ד). וראה ספר המנהגים – הב"ד

ע' 40, שנגזר בית הרב לאחז המצות השנה והשלשית (ע"י המנהגים – הב"ד שם שנתנה בית הרב

הפסק"ה). ע"י שום"ה השני "שלא

הספק"ה).

תט סוף לו.

תי רש"ם שם. מור וש"ע שם.

תיא רבא שם. וז"ה בסדר (נשלל המור ב"ד). וראה ספר המנהגים – הב"ד שם שנתנה בית הרב

להניח ידי על המור והבדוק עד "על שום השנ"ה [שמטרה"ה].

תיב רש"ם שם.

תיג ראה תו"ס קצ"ב, ב ר"ה למה. רש"ם שם.

תיז רש"י ורש"ם ר"ה בשר. מור. לבוש ס"ו.

תטו רבא שם. רש"י ורש"ם שם. מור. לבוש שם. מ"א סק"ב.

תטז רבא שם. רש"י שם ורש"ם ר"ה ה"ג בשר. מור. לבוש שם. וראה לעיל ס' תפס מ"א.

תז גירסת תרומ' קטו, ב ר"ה ונאמר מרדכי (לה, ב). רש"י בתשובה ס' פה וברכות למור. הג"ה ב"רפוס

ראשון; ובסדרו (נחוקו תיבות שירה חדשה (הנוטה, כבנשה שלפניו ומור, ונאמר לפניו הללויה).

תיח אחרונים. מ"ו סוף סק"מ, שכן היה נקוד במרדכי של וקנו ביה"ה רב בעלאל. מ"א סק"ו. וראה לקט

ישר ח"א אור"ח ע"צ.

תיט מ"א שם.

הלכות פסח תענית

שפטה

השוכע ^{תקח} וכשחל פסח במוצאי שבת יש מדרקקין ^{תני} לומר מן הפסחים ומן הזבחים שהרי אין הוגנה נאכלת בלילה זה כמו שנתבאר למעלה ^{תני} והזבחים הם ההוגנה ושלמי שמחה שמקריבין למחר ביום ^{ת"י}.

ויש שאין מדרקקין בכך ^{תני} ואומרים הכל נוסח אחד שהרי אנו מבקשים ^{תני} שייגענו ה' למועדים הבאים ששים בעבודתו ושם נאכל לשנה הבאה כשלא יהיה פסח במוצאי שבת מן הזבחים מתחילה דהיינו מהוגנה שנאכלת בלילה זה ואח"כ מן הפסחים ואפילו אם על פי חשבון הקביעות המסור כירינו יהיה פסח הבא במוצאי שבת מכל מקום כשיבנה בית המקדש יקדשו על פי הראייה ^{תני} ואפשר שלא יהיה במוצאי שבת:

ג נוהגין לזרוק מעט מן הכוס כשמגיע לדם ואש ותמורת עשן וכן כשמזכיר המכות בשמותן בפרט וכן כשמזכירן בכלל דהיינו רצ"ך עד"ש באח"כ ^{תני} כך הכל י"ו פעמים ^{תני} כנגד הרבו של הקב"ה שנקראת ייה"ך והוא מלאך הממונה על הנקמה ^{תני}:

דא ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבעות ^{תני} הסמוך לגודל שהוא נקרא אצבע סתם ^{תני} רמז על מה שכתוב ^{תני} אצבע אלהים היא ^{תני} ויש נוהגין ^{תני} לזרוק באצבע הנקרא קמיצה לפי שבאצבע זו הכה הקב"ה למצרים ^{תני} ויש נוהגין ^{תני} מטעם הידוע להם לזרוק מן הכוס עצמו שלא על ידי אצבע:

נד סומא חייב בקריאת ההגדה או בשמיעתה ^{תני} מן התורה ^{תני} ולפיכך הוא מוציא הרבים ידי חובתן ^{תני} אף אם הוא סומא מעת הולדות ^{תני}:

נג מעשה באחד שהיה תפוס בידי נכרים ולא ידע באמירת ההגדה בעל פה והיה לו הויגוש ואמר כל הפרשיות של יציאת מצרים ^{תני}:

תעוד על כוס שני אין מברכין וכו' ג' סעיפים:

א יש נוהגין שלא לברך בורא פרי הגפן על כוס שני לפי שנפטר בבורא פרי הגפן

תמט ח"א שם.
תנ פרקי דרבי אליעזר פ"ה.
תנא האר"י פני"ח שער חג המצות פ"ו. משנת הסידים סדר ליל פסח פ"א אות א. סידור האר"י. וכו' בסידור, והוסף: וישפך לתוך כלי שבור (ויכונן שהכוס הוא סוד המלכות, ושפך מרדן שבתוכו, סוד האף והזנב שבה, ע"י כח הבינה, לתוך כלי שבור, סוד הקליפה שנקראת ארון), ובהמשך שם: ומה שנשאר בכוס (נעשה סוד יין המשמח), לכך לא ישפך אלא יוסף יין, וראה לקטני מענים ומנהגים להגש"פ ר"ה ויכונן.
תנב ראה לעיל סכ"ד.
תנג ראה לעיל ס' רצו קי"א סק"ג לענין ברכת התורה למ"ה רבנן.
תנד כ"י סוף הס'י, פריח סוף הס'י, ח"י סק"ט שכן משקטת הנגרא קמו, וראה גם לעיל ס' ג' ס"ח. לקמן ס' תקפה ס"ח.
תנה פ"ח שם.
תנו תהיה מהו"ש, בשם מר"א קלויזנר, במנהגים ס' צא אות א. הובא בב"ח ס' חס ר"ה וע"ש וכו'. ח"י סק"ט.

תלה חוס' קמו, ב סוד"ה וגמאר, מפסחים ע, א. טור סוף הס'י מרדכי (לה, ב), לבוש סוף פ"ו, פ"ו סק"ט.
תלו מר"י וי"ל ס' קצנ. ב"ח סוף הס'י. ח"א סק"ל ס"ז שם. וכו' במסדר.
תלו סוף פ"ב.
תלת ראה ביצה ז, א.
תלט כנסת חזקוני סוף חזקוני, וראה שירי כנסת הנחילה הנד"א ו' ג פסח מעובין ס' רסת. ח"י ס"ג מ.
תמ בנחם ברכת גאל ישראל.
תמא ראה רמב"ם הל' קדוש החוש פ"ה ה"א.
תמב ראה לקטני מענים ומנהגים להגש"פ ר"ה המשמח וה"ה דצ"ך.
תמג מר"א סדר ההגדה (ע' קו), בשם היוקם, רמ"א ס"ז.
תמד דרכי משה ט"ק י"ח. מ"א סק"ט.
תמה הלכות ומנהגי מר"ש ס' שצח אות ג, בשם ראב"ה. מר"א סדר ההגדה ע' קו. דרכי משה שם, רמ"א שם, מ"א סק"ח.
תמו ראה כתובות ה, רע"ב, וראה לעיל ס' לב סוף פ"ב (שלקטני שיעורים הבונה לגודל).
תמז שנות ה, טו.
תמח דרכי משה שם, מ"א שם.

סימן תעד
א דא"ש פ"י ס' כד, טור ושור"ע ס"א.